

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Методичні рекомендації до семінарських занять
та самостійної роботи для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня
«бакалавр» напрямів підготовки:

051 - «Економіка», 071 – «Облік і оподаткування», 072 – Фінанси,
банківська справа та страхування, 073 – «Менеджмент», 121– «Інженерія
програмного забезпечення», 123 – «Комп'ютерна інженерія», 141 –
«Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», 152 – «Метрологія та
інформаційно-вимірювальна техніка», 171 – «Електроніка», 193 – «Геодезія та
землеустрій», 201 – «Агрономія», 205 – «Лісове господарство», 242 – «Туризм»

Затверджено
на засіданні кафедри
філософії і суспільних наук
протокол № 8 від 27.02. 2018

Історія української культури. Методичні рекомендації до семінарських та самостійної роботи для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напрямів підготовки: 051 - «Економіка», 071 – «Облік і оподаткування», 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, 073 – «Менеджмент», 121– «Інженерія програмного забезпечення», 123 – «Комп'ютерна інженерія», 141 – «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», 152 – «Метрологія та інформаційно-вимірювальна техніка», 171 – «Електроніка», 193 – «Геодезія та землеустрій», 201 – «Агрономія», 205 – «Лісове господарство», 242 – «Туризм». / Укл. О.І. Крук. – Чернігів: ЧНТУ, 2018. – ____с.

Укладач: О.І. Крук, к. і. н., доцент

Відповідальний за випуск: С.В.Киселиця, к. філос. н., доцент

Рецензент: О.О.Колєватов, к.і.н., доцент

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Тема № 1. Витоки української культури (культура первісного періоду).....	5
2. Тема №2. Культура східних слов'ян та Київської Русі.....	6
3. Тема № 3. Українська культура литово-польської доби (XIV – перша половина XVIIст.).....	9
4. Тема № 4. Культура України другої половини XVII – XVIIIст.....	11
5. Тема № 5. Доба культурно-національного відродження (кін. XVIII – початок XXст.).....	13
6. Тема № 6. Національно-культурний розвиток у 1917-х – 1920-х рр.....	17
7. Тема № 7. Українська культура в часи сталінського тоталітаризму (1930-х – 1950-хрр.)	19
8. Тема № 8. Культурне будівництво в Україні у 1960-х – 1980-х рр.....	20
9. Тема № 9. Національно-державне відродження і розвиток культури України в сучасних умовах.....	22

Вступ

Дисципліна «Історія української культури» належить до обов'язкових дисциплін циклу загальної підготовки.

Метою вивчення дисципліни є формування у студентів наукового світогляду, підвищення рівня загальної культури, виховання високих моральних якостей, рис патріота і громадянина України.

Студенти, які засвоїли запланований навчальний курс, повинні знати найважливіші періоди розвитку української культури, їх досягнення, вміти аналізувати основні тенденції культурогенезу, бачити їх взаємозв'язок, вплив на всі сфери життя суспільства.

Мета даної брошури – допомогти студентам при підготовці до семінарських занять, сприяти успішному оволодінню ними навичками самостійної роботи, виробленню у них вміння аналізувати та осмислювати навчальний матеріал.

Тема № 1 Витоки української культури (культура первісного періоду)

План самостійного вивчення матеріалу

1. Культура збирання та полювання.
2. Неолітична революція та культура раннього землеробства.
3. Культура епохи бронзи та раннього заліза.
4. Культурні здобутки античного Причорномор'я.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінам та поняттям: анімізм, антропогенез, антропоморфізм, ареал, архетип, гомо сапієнс (*homo sapiens*), етногенез, інцест, магія, матриархат, мезоліт, міф, міфологія, моногамія, неоліт, палеоліт, петрогліфи, піктографія, полігамія, проміскуїтет, табу, тотем, тотемізм, фетиш, фетишизм.

Готуючи відповідь на перше питання, зверніть увагу на наступні проблеми: Наукова періодизація культури первісного суспільства. Найдавніша людина на території України. Поява *homo sapiens* (кроманьйонця). Матеріальна культура доби палеоліту та мезоліту (знаряддя праці, зброя, одяг, житло та ін.). Розвиток соціальної організації: первісне стадо, рід. Шлюбні відносини: ендогамія, екзогамія, груповий шлюб. Зародження релігійних вірувань. Форми первісної релігії: анімізм, магія, фетишизм, тотемізм. Обряд ініціації, його роль у житті первісної людини. Первісне мистецтво: печерні настінні розписи, кістяна скульптура, найдавніші прикраси (Крим, Мізин, Київ, Медки, Костенки та ін.).

При підготовці відповіді на друге питання розкрийте, перш за все, поняття «неолітична революція». Які найважливіші відкриття зробило людство в добу неоліту? В чому суть переходу від привласнюючих до відтворюючих форм господарювання? Як це вплинуло на спосіб життя, тривалість життя стародавніх людей, кількість народонаселення? Проаналізуйте розвиток соціальних та шлюбних відносин. Визначте риси племені, особливості парної сім'ї, причини виникнення матриархату, його основні риси.

Особливу увагу приділіть трипільській культурі. Покажіть історію її відкриття й дослідження. Охарактеризуйте ареал розселення, господарське життя, побут, суспільний устрій стародавніх трипільців, їх релігію та мистецтво. Зверніть увагу на дискусію, що триває серед дослідників, щодо причин загибелі та проблеми спадкоємності трипільської культури.

При вивченні третього питання зверніть увагу на наступні проблеми: Бронзовий та залізний вік на території України. Вдосконалення знарядь праці. Занепад родового ладу. Перехід до патріархату, утвердження моногамного шлюбу. Зародження держави.

Дайте характеристику киммерійцям, скіфам, сарматам на території України. Покажіть їх культурні здобутки.

Четверте питання доцільно почати з визначення причин давньогрецької

колонізації. Назвіть грецькі міста-держави Північного Причорномор'я. Коли вони були засновані? Дайте характеристику грецькому полісу, особливостям політичного устрою та соціальним відносинам.

В чому проявляється антропоцентризм та демократизм грецької культури? Які досягнення стародавніх греків у розвитку ремесел, торгівлі, науки, архітектури і мистецтва? Який вплив мала давньогрецька культура на жителів степової України, зокрема, скіфів та сарматів?

Рекомендована література:

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.

2. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України/ В.А.Греченко, К.В.Кислюк. – К.: Кондор, 2013. – 351с.

3. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.

4. Історія української культури: У 5 тт. Т.1: Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1134с.

5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України / М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.

6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.

7. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

8. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

Тема № 2

Культура східних слов'ян та Київської Русі

План самостійного вивчення матеріалу

1. Проблема походження та джерела вивчення культури стародавніх слов'ян.
2. Матеріальна культура стародавніх слов'ян.
3. Релігійні вірування та міфологія східнослов'янських племен.
4. Мистецтво.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінам та поняттям: автохтонність, анімїзм, анімізм, антропоморфізм, ретроспективний метод, ідол, капище, требище.

Відповідаючи на перше питання, підкресліть, що проблема витоків давньослов'янської культури органічно пов'язана з проблемою походження слов'ян і є на сьогоднішній день дискусійною в історичній науці.

Дайте характеристику найважливішим джерелам вивчення історії і культури стародавніх слов'ян: археологічним, етнографічним, лінгвістичним. Вкажіть на їх сильні і слабкі місця. Особливу увагу приділіть писемним джерелам, в тому числі свідченням давньоримських, візантійських, арабських авторів, давньоруських літописів.

Назвіть найпоширеніші в історичній науці концепції походження східних слов'ян та їх культури. Дайте відповідь: Що таке ретроспективний метод? Як він використовується при дослідженні історії і культури стародавніх слов'ян? Які його результати?

Готуючи відповідь на друге питання, дайте характеристику способу життя, основним заняттям східних слов'ян. Які знаряддя праці вони використовували? Які ремесла були найбільш поширеними? Типи поселень, житла. Соціальні відносини.

При відповіді на третє питання вкажіть що саме землеробський характер культури був визначальним у формуванні світобачення та світовідчуття стародавніх слов'ян. Покажіть як землеробський цикл відобразився у календарі, найважливіших святах, обрядах наших предків. Дайте характеристику релігійним віруванням, обрядам, міфології. В чому проявляється анімізм та анімізм їх релігії? Охарактеризуйте пантеон язичеських божеств. Як релігійні вірування відображувались у поховальному обряді наших далеких предків? Які пам'ятки древнього культу зберігаються на території Чернігівщини?

Розкриваючи останнє питання, вкажіть, які пам'ятки мистецтва східних слов'ян збереглись до нашого часу. Дайте характеристику стилю та техніці їх виконання. Які шедеври давньоруського мистецтва дохристиянської доби пов'язані з м. Черніговом?

Рекомендована література:

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чикарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.

2. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.

3. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: Іст. – реліг. моногр. – К.: АТ «Обереги», 1992. – 424 с.

4. Історія української культури: У 5 тт. Т.1: Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1134с.

5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.

6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртия та проф. В.Мельника. – Львів: Світ,

2005. – 568 с.

7. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

План семінарського заняття

1. Київська Русь – якісно новий етап у розвитку слов'янської культури.
2. Християнізація – рушій нового культурного процесу.
3. Освіта, література, фольклор.
4. Архітектура та мистецтво.
5. Історичне значення культури Київської Русі.

Методичні рекомендації

Дайте визначення термінам та поняттям: берестяна грамота, билини, глаголиця, графіті, дитинець, лавра, літопис, оранта, плінфа, скоморохи, кирилиця, фреска.

При підготовці до першого питання студент повинен з'ясувати причини виникнення першої держави східних слов'ян – Київської Русі, її характер, місце серед інших держав Середньовічної Європи. Необхідно підкреслити роль давньоруської держави у розвитку культури Русі.

Відповідаючи на друге питання, з'ясуйте причини запровадження християнства на Русі. Які фактори спонукали Володимира вибрати саме східний варіант християнства – православ'я? В чому полягає історичне значення християнізації Русі?

Проаналізуйте вплив християнства на розвиток культури Київської Русі. Чому на думку багатьох дослідників прийняття християнства стало для Русі великою «культурною революцією»? Як християнські впливи на культуру Русі поєднувались з місцевими язичеськими традиціями?

При відповіді на третє питання необхідно розкрити наступні проблеми: Виникнення і розвиток писемності на Русі. Кирилиця. Створення перших шкіл. Освіта. Берестяні грамоти – свідчення розповсюдження грамотності серед різних верств населення. Монастирі й поширення книгописання. Виникнення бібліотек. Фольклор. Зародження і розвиток літератури. Літописи. «Повість минулих літ». «Слово про закон і благодать» Іларіона. «Повчання дітям» Володимира Мономаха. «Києво-Печерський патерик». «Слово о полку Ігоревім» – перлина давньоруської літератури. Паломницька й перекладна література. Наукові знання.

Готуючи відповідь на четверте питання, необхідно звернути увагу на висвітлення наступних проблем: Міста – центри культури. Містобудівництво. Культова та палацова архітектура Русі. Поєднання візантійського стилю та місцевих традицій в архітектурі Київської Русі. Визначні пам'ятки архітектури. Архітектура до монгольської доби у Чернігові.

Образотворче мистецтво: фреска, мозаїка, ікона.

Прикладне мистецтво.

При підготовці останнього питання студенти повинні дати характеристику дискусії щодо проблеми «спадкоємців» традицій Київської Русі, порівняти погляди М. Погодіна, М. Грушевського, радянських, сучасних істориків з цього питання.

Аналізуючи історичне значення культури Київської Русі, необхідно розглянути проблеми пов'язані з формуванням українського етносу. Важливо звернути увагу на своєрідність культури, побуту, мови населення Південної та Південно-Західної Русі, розглянути походження національної української символіки, дати характеристику найбільш поширеним концепціям українського етногенезу.

Необхідно підкреслити значення традицій Київської Русі на розвиток національної самосвідомості, ідей державотворення, культури українського народу.

Рекомендована література

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. Для студ. Вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.
2. Віроцький В.Д. Храми Чернігова. – К.: Техніка, 1998. – 207с.
3. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горєлов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.
4. Історія української культури: У 5 тт. Т.1: Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001. – 1134с.
5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.
6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртия та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

Тема № 3

Українська культура литово-польської доби (XIV – перша половина XVIIст.)

План семінарського заняття

1. Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку української культури.
2. Розвиток освіти і наукових знань.
3. Книгодрукування та полемічна література.
4. Архітектура і мистецтво.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінів та понять: Афон, братства, дума, ігумен, ієромонах, інтермедія, катехізіс, обскурантизм, полеміка, полемічна література, право ставропігії, укуп, церковна унія, шпиталь.

Готуючи відповідь на перше питання, з'ясуйте фактори, які впливали на розвиток української культури у XIV – першій пол. XVI ст. Які землі України – Руси опинились під владою Литви, а які – під владою Польщі? Чому? Як ставились до традицій та культури Русі, до православної церкви правлячі кола Великого князівства Литовського? Порівняйте це з становищем української культури на руських землях королівства Польського. Чому протягом XIV - XVI століть центром культурного життя України було м.Львів?

Проаналізуйте основні рішення Люблінської (1569) та Брестської (1596) уній. Як змінили вони соціокультурну ситуацію в Україні? Назвіть найбільш поширені в історіографії точки зору на історичне значення цих уній. Дайте характеристику ролі братств, козацтва в розвитку української культури. Які фактори зумовили національно-культурне піднесення кін. XVI – першої половини XVII ст.? Чому на початку XVII ст. центр української культури переміщається зі Львова у Київ? Яку роль у цьому процесі відіграло українське козацтво та гетьман Петро Сагайдачний?

При відповіді на друге питання зверніть увагу на розкриття наступних проблем: Зв'язки України з освітянськими закладами Західної Європи. Ю. Дрогобич, П. Русин, С. Оріховський, Лукаш з Нового Міста, Йосип Верещинський та ін.

Князь В.-К. Острозький та його гурток. Острозька школа та її роль у розвитку освіти в Україні. Братські школи – українські школи нового типу. «Порядок школьний» – статут братської школи. Організатори братських шкіл. Петро Могила, його церковна, освітня і громадсько-політична діяльність. Києво-Могилянська колегія – перший вищий навчальний заклад на східнослов'янських землях.

Природничі та гуманітарні науки. Навчально-методична література. «Грамматика словенская» Лаврентія Зизанія, «Грамматика словенская» Мелетія Смотрицького, «Лексикон словеноросский и имен толкование» Памви Беринди.

Відповідаючи на третє питання, підкресліть ту особливу роль, яку відігравало в українському національно-культурному відродженні кін. XVI – початку XVII ст. книгодрукування.

Назвіть найбільш поширені серед дослідників точки зору щодо зародження друкарської справи в Україні. Іван Федоров. Київська Лаврська друкарня, видання духовної і світської літератури. Збільшення кількості друкарень в Україні. Василь Суразкий, Гедеон Балабан, Кирило Транквіліон Ставровецький, Єлисей Плетенецький, Памва Беринда та їх роль у розвитку українського книгодрукування.

Визначте основні риси української полемічної літератури кін. XVI – поч. XVII ст. Зробіть аналіз творчості видатних письменників-полемістів: Івана

Вишенського, Герасима та Мелетія Смотрицьких, Стефана Зизанія, Клірика Острозького, Марціна Бронєвського (Христофора Філалета), Захарії Копистенського, Іова Борецького та ін., покажіть їх вплив на громадське та культурне життя тогочасної України.

Працюючи над останнім питанням, поясніть, чому найбільш успішно, в цей час, кам'яна архітектура розвивалась на теринах Західної України. Визначте основні групи архітектурних пам'яток: оборонні споруди, споруди-замки, церковне будівництво. Дайте їм характеристику.

Розкрийте особливості готичного стилю в архітектурі. Покажіть поширення готики на українських землях.

Визначте основні риси архітектурного стилю «ренесанс». Дайте характеристику ренесансній архітектурі на українських землях. Зверніть увагу на творчість архітекторів П.Барбона, П.Римлянина, П.Красовського, А.Прихильного, В.Капиноса.

Розкрийте особливості розвитку образотворчого мистецтва, зокрема, іконопису. Зверніть увагу на поєднанні ідей ренесансу з традиціями живопису Київської Русі.

Рекомендована література

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.
2. Віроцький В.Д. Храми Чернігова. – К.: Техніка, 1998. – 207с.
3. Віроцький В.Д. Монастирі та храми землі сіверської. – К.: Техніка, 1999. – 232с.
4. Історія української культури: У 5 тт. Т.2: Українська культура XIII – першої половини XVII століть. – К.: Нукова думка, 2001. – 848 с.
5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.
6. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид. 2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

Тема № 4

Культура України другої половини XVII – XVIII ст.

План семінарського заняття

1. Історичні умови розвитку української культури.
2. Освіта і наука. Культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.
3. Література.

4. Архітектура і мистецтво.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінів та понять: бурлеск, бурлескна література, вертеп, вірші-травестії, водевіль, гротеск, панегірик, синод, синопсис, спудей, схизматик, шкільна драма.

Готуючи відповідь на перше питання, необхідно проаналізувати ті зміни, які відбулися в соціально-економічному, політичному устрої України в ході національної революції XVIIIст. Як ці фактори впливали на розвиток української культури? Чому на рубежі століть найбільш сприятливі умови для культурного розвитку були на Лівобережжі? Який вплив на культурницькі процеси в Україні мала меценатська діяльність І. Мазепи?

Студенти повинні дати характеристику політиці російського царизму щодо України. Які наслідки вона мала для української культури в кінці XVIIIст.?

При відповіді на друге питання потрібно зосередити увагу на наступних проблемах: Спільне й відмінне в освіті на Лівобережній і Правобережній Україні. Ієзуїтські, протестантські, уніатські школи на Правобережжі. Відкриття Львівського університету.

Система початкової освіти на Лівобережжі. Павло Алепський про рівень грамотності українців у середині XVIIст. Полкові школи. Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми.

Києво-Могилянська академія та її роль у культурному житті України, Білорусії, Росії та інших слов'янських народів. Вихованці академії.

Поширення природничих, математичних, медичних знань. Розвиток філософської думки: Г. Сковорода, Ф. Прокопович. Досягнення історичної науки. Літописи Самовиця, Г. Грабянки, С. Величка. «Синопис» І.Гізеля.

Книгодрукування. Запровадження громадянського шрифту, його прогресивне значення.

Відповідаючи на третє питання, дайте характеристику народній творчості, основним жанрам української літератури цього часу. Зупиніться на творчості відомих письменників: Лазаря Барановича, Інокентія Гізеля, Іоанікія Галятовського, Феофана Прокоповича, Стефана Яворського, Дмитрія Ростовського (Д. Туптала), Григорія Сковороди та ін..

При підготовці до останнього питання необхідно зосередити увагу на висвітленні наступних проблем: Нове в містобудівництві. Поширення стилю бароко. Творчість Й. Шеделя, С. Ковніра, І. Григоровича-Барського, П. Неєлова. Роботи Б. Растреллі та Б. Меретина в Україні. Пам'ятки бароко м. Чернігова.

Зверніть увагу на появу в кін. XVIII ст. на теренах України нового стилю – класицизму. Визначте його риси та особливості. Дайте характеристику творчості Ч.Камерона, Д.Кваренгі. Назвіть пам'ятки архітектури класицизму на Чернігівщині.

Покажіть нові тенденції у живописі XVIII ст., роль Д.Левицького та В. Боровиковського.

Зверніть увагу на процес формування українського ліричного мистецтва,

взаємовплив народної і професійної музики. Розкрийте роль музичних братств. Дайте характеристику творчості видатних композиторів: М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя.

Рекомендована література

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.
2. Історія української культури: У 5 тт. Т.3: Українська культура другої половини XVII – XVIII століть. – К.: Нукова думка, 2003. – 1246 с.
3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.
4. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп. / За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.
5. Попович М.В. Нарис історії культури України / М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

Тема № 5

Доба культурно-національного відродження (кін. XVIII – початок ХХст.)

План семінарського заняття

1. Генеза та періодизація національно-культурного відродження в Україні наприкінці XVIII – початку ХХ ст.
2. Дворянський період національно-культурного відродження та його особливості.
3. Народницький період національно-культурного відродження.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінів та понять: нація, великодержавний шовінізм, громади, культурництво, просвіти, циркуляр, гравюра, графіка, елегія, мелодрама, офорт, феєрія, хуторянство, національне відродження.

При підготовці першого питання охарактеризуйте ситуацію кінця XVIII – початку ХІХ ст. на українських землях, що перебували під владою двох імперій: Російської та Австро-Угорської. Що спільного в політиці цих держав щодо України? Яким чином це позначалось на розвиткові української

культури? Дайте визначення таким явищам як «малоросійство», «рутенство», їх місцю і ролі в політичних та культурницьких процесах.

Оперуючи терміном «національне відродження», розкрийте суть періодизації європейського національного руху, запропонованої професором Празького університету М.Грохом. Дайте характеристику кожному з її періодів. Проаналізуйте періодизації українського національного відродження кінця XVIII – початку XX ст., запропоновані Р.Шпорлюком та І.Лисяк-Рудницьким, вкажіть на їх особливості.

Готуючи відповідь на друге питання, покажіть роль, яку відігравали у національному відродженні Харківський та Київський університети.

Проаналізуйте структуру загальної і професійної освіти, її становий і відомчий характер. Зверніть увагу на розвиток історичної думки: «Історія Русів», М.О. Максимович, М.І. Костомаров, М.О. Бодянський, Д.М. Бантиш-Каменський та їх вклад у формування ідеології національного відродження.

Становлення фольклористики як науки, збиральницька й видавнича діяльність М.А. Цертелева, М.О. Максимовича, О.М. Бодянського.

Висвітлюючи проблеми розвитку літератури, зверніть увагу на розвиток української літературної мови. Охарактеризуйте найбільш поширені стилі в тогочасній літературі. Підкресліть провідну роль І. Котляревського в становленні нової української літератури. Дайте характеристику творчості П. Гулака-Артемовського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, Л. Боровиковського.

Висвітлюючи досягнення архітектури та образотворчого мистецтва, розкрийте наступні проблеми: Вплив економічного розвитку на планування й забудову міст. Стиль класицизму (російський ампір). Архітектори: А. Меленський, М. Беретті, В. Стасов, А. Захаров, Тома де Томон.

Професіональна і народна скульптура, їх зв'язок з архітектурою.

Розвиток побутового, історичного, пейзажного та інших жанрів у живописі. Художники: А. Мокрицький, І. Сошенко, В. Штернберг. Тарас Шевченко – основоположник українського реалістичного живопису і графіки.

При підготовці третього питання необхідно дати характеристику визначальним факторам, що впливали на культуру України відповідного періоду: розвиток економіки, технічний прогрес, формування нових суспільних груп, посилення національного гніту, революційний та національно-визвольний рух. Потрібно підкреслити реакційну політику царизму щодо української культури: циркуляр Валуєва 1863р., Ємський акт 1876р., нищення і заборона українського культурного руху, репресії і переслідування української інтелігенції.

Покажіть участь української інтелігенції в суспільно-політичному русі, в боротьбі за національні та соціальні права. Підкресліть роль Кирило-Мефодіївського братства як першої української політичної організації. Покажіть участь в його діяльності відомих діячів української культури: М.Костомарова, П.Куліша, Т.Шевченка та ін.

Дайте характеристику громадівському рухові, діяльності М. Драгоманова. Підкресліть успіхи в розвитку літератури. Визначте провідні літературні стилі.

Особливу увагу зверніть на творчість Тараса Шевченка, як основоположника критичного реалізму в українській літературі, патріота і демократа.

Дайте характеристику літературній та громадсько-політичній діяльності Марка Вовчка, Л. Глібова, І. Нечуя-Левицького, П. Грабовського, П. Куліша, О. Свидницького.

Визначте основні тенденції в розвитку драматургії та театрального мистецтва. Покажіть роль М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, М. Заньковецької, М. Садовського, П. Саксаганського в становленні й розвитку українського театру.

Розкрийте здобутки української музики, роль С. Гулака-Артемівського та М. Лисенка – класиків українського музичного мистецтва.

Зверніть увагу на пошуки нового стилю в архітектурі, утвердження реалістичного напрямку в скульптурі та живопису.

Рекомендована література

1. Абрамович С.Д. Світова та українська культура: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / С.Д.Абрамович, М.Ю.Чікарькова. – Львів.: Світ, 2004. – 343 с.

2. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України/ В.А.Греченко, К.В.Кислюк. – К.: Кондор, 2013. – 351 с.

3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575 с.

4. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.

5. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

План самостійного вивчення матеріалу

1. Модерністський період національно-культурного відродження та його характерні риси.
2. Національно-культурне відродження Галичини.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою дайте визначення термінам: модернізм, модерн, символізм, імпресіонізм, футуризм, експресіонізм.

Вивчення першого питання почніть з визначення хронологічних меж модерністського періоду.

Чому, на думку І. Лисяка-Рудницького згаданий період – «найщасливіший у новітній історії України»? Визначіть його характерні риси.

Покажіть виникнення українських організацій та політичних партій, які стали провідниками національного відродження (Русько-українська радикальна партія, Революційна українська партія, Українська народна партія, Українська соціал-демократична партія, Українська радикально-демократична партія).

Зверніть увагу на діяльність М. Міхновського, вплив його праці «Самостійна Україна» на піднесення українського національно-визвольного руху.

Аналізуючи здобутки духовної культури, зверніть увагу на наступні проблеми: Розвиток наукових знань (О. Ляпунов, М. Бекетов, І. Пулюй, С. Ковалевська, І. Мечников, І. Сеченов, П. Житецький, О. Потебня).

Стиль «реалізм» в літературі (І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний).

Діяльність професійного українського театру. Марко Кропивницький, Михайло Старицький, Іван Карпенко-Карий (Тобілевич).

Поява й поширення нового художнього методу-модернізму. Його характерні риси та особливості. Творчість Михайла Коцюбинського, Лесі Українки, Миколи Вороного, Григорія Чупринки, Олександра Олеся, Архипа Тесленка, Степана Васильченка, Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини, Ольги Кобилянської. Комуністичні ідеї та особливості художніх методів Володимира Винниченка.

Музичне мистецтво: М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, С. Людкевич, С. Крушельницька.

Стиль модерн в архітектурі: В. Городецький, Г. Гай.

Образотворче мистецтво: С. Васильківський, О. Мурашко, І. Труш, О. Новаківський, Федір і Василь Кричевські.

Модерністська течія живопису: Казимир Малевич, брати Бурлюки. Олександр Богомазов.

Готуючи відповідь на друге питання, виділіть три періоди національно-культурного відродження Галичини: перший – 1816-1847рр.; другий – 1848-1860рр., третій – 1861-1918рр.

Поясніть, чому роль ініціатора національного відродження в Галичині взяло на себе греко-католицьке духовенство, а його центром спочатку було м. Перемишль.

Покажіть культурно-просвітницьку діяльність відомих діячів греко-католицької церкви І. Могильницького, М. Герасевича, В. Компаневича, І. Лаврійського.

Підкресліть, що наприкінці 20-х рр. ХІХ ст. центр національного руху галицьких українців перемістився з Перемишля до Львова.

Дайте характеристику діяльності «Руської трійці» (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький). Визначте її роль у розгортанні національного руху Галичини.

Знайомство з другим етапом національного відродження почніть з аналізу наслідків революції 1848р. Як вона вплинула на Австрійську імперію, які зміни

вона викликала в житті українців.

Покажіть діяльність Головної Руської Ради, Галицько-руської матиці. Дайте характеристику рухові народоців, його найважливішим досягненням і здобуткам.

Аналізуючи третій етап національного відродження зверніть увагу на його політичний характер. Підкресліть, що в умовах парламентаризму виникають політичні організації, які висувають і обстоюють українські інтереси. Спочатку це громадсько-політичні організації: Руська Рада (1870р.), Народна Рада (1885р.), а згодом політичні партії: Русько-українська радикальна партія (1890р.) Українська національно-демократична партія (1899р.) та Українська соціал-демократична партія (1895).

Дайте характеристику творчості й громадсько-політичній діяльності Івана Франка та Михайла Грушевського. Підкресліть їх вплив на національно-культурне та духовне відродження українського народу.

Рекомендована література

1. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX ст. – К., 1996. – 427с.

2. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.

3. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртия та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.

4. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

Тема № 6

Національно-культурний розвиток у 1917-х – 1920-х рр.

План семінарського заняття

1. Револуції і культура. Політика українізації.
2. Література і театр.
3. Пошуки шляхів розвитку мистецтва.

Методичні рекомендації

Дайте визначення термінів та понять: ідеологізація культури, коренізація, «Пролеткульт».

При підготовці до семінарського заняття зверніть увагу на найважливіші чинники, що впливали на розвиток культури в Україні. Який вплив на вказані

процеси мали революція, епоха визвольних змагань, виникнення української держави? Проаналізуйте національну політику більшовицького керівництва протягом 1917 – 1922 рр., зокрема його ставлення до українського питання. Чому більшовики на початку 20-х рр. почали змінювати свою національну політику?

Політика українізації та її суть. Реалізація цієї політики, головні досягнення. Активні провідники українізації: О. Шумський, М. Скрипник, М. Хвильовий та ін.

Концепція «боротьби двох культур», її подолання.

Готуючи відповідь на друге питання, відзначте основні тенденції розвитку літератури. Покажіть дискусії і суперечки в літературних колах, творчі групи й асоціації, їх ідейні і художні платформи, зокрема: спілка селянських письменників „Плуг”, пролетарських письменників „Гарт”, „Вільна академія пролетарської літератури” – ВАПЛІТЕ, „Всеукраїнська спілка пролетарських письменників” – ВУСПП, об’єднання символістів, неокласиків та інші.

Дайте характеристику літературній діяльності В. Блакитного, М. Хвильового, М. Зерова, П. Филиповича, Г. Косинки, О. Вишні, Є. Плужника, П. Тичини, М. Рильського, В. Сосюри, М. Бажана, А. Малишка, П. Панча, Ю. Яновського, Ю. Смолича, А. Головка, З. Тулуб та ін.

Покажіть пошуки нових шляхів розвитку театрального мистецтва. Драматургія М. Куліша. Режисерська діяльність Леся Курбаса. Театр „Березіль”.

Кіномистецтво України, складність його становлення й розвитку. О. Довженко.

Відповідаючи на третє питання, проаналізуйте процеси, що відбувались в образотворчому мистецтві України. Дайте характеристику художнім об’єднанням: Асоціація художників Червоної України, Асоціація революційного мистецтва України та ін. Покажіть їх роль у культурному піднесенні та ідейно-художню боротьбу між ними. Охарактеризуйте творчість художників: М. Самокиша, Ф. Кричевського, Г. Нарбути, І. Іжакевича, М. Бойчука, О.В. Меллера та ін.

Музичне мистецтво. Творчість М.Леонтовича, К. Стеценка, Г. Верьовки, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського.

Покажіть нові тенденції в розвитку архітектури.

Рекомендована література

1. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.

2. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.

3. Новітня історія України (1900-2000): підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжина та інші. – К.: Вища школа, 2000. – 664с.

4. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге

переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.

5. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України / В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

Тема № 7

Українська культура в часи сталінського тоталітаризму (1930-х – 1950-х рр.)

План семінарського заняття

1. Сталінізм і культура (1929-1945 рр.)
2. Культурне життя України післявоєнної доби (1946-1953 рр.)

Користуючись довідниковою літературою дайте визначення термінам і поняттям: ідеологізація культури, політичні репресії, розстріляне відродження, соціалістичний реалізм, тоталітарне суспільство, космополітизм.

При підготовці першого питання зверніть увагу на наступні проблеми:

Антинаціональна політика сталінізму в Україні, її згубні наслідки для розвитку української культури. Ідеологізація й одержавлення культурного життя, ліквідація незалежних культурно-творчих асоціацій. Адміністративно-вольові методи керівництва культурними процесами. Нігілістичне ставлення до збереження національної самобутності, нівелювання національної різноманітності. Переслідування, безпідставні звинувачення діячів культури і науки в політичних злочинах і націоналістичних ухилах. Невиправдані звинувачення, репресії щодо української інтелігенції. Знищення численних пам'яток національної історії та культури в музеях і архівах, зруйнування пам'ятних архітектурних споруд, варварське «прополювання» бібліотечних фондів. Втручання партійно-державних установ у релігійне життя. Заборона та переслідування УАПЦ.

Утвердження так званого соцреалізму як загального і єдиного, обов'язкового для всіх художнього методу відображення дійсності. Лакувальні тенденції у літературі і мистецтві.

Огульне відкидання усталених у минулому побутових тенденцій і звичаїв під виглядом боротьби з реакційними пережитками релігії, міщанства, націоналізму. Негативний вплив цих акцій на побутове і моральне життя населення.

Культурна політика сталінського режиму на західноукраїнських землях.

Діяльність української інтелігенції, спрямована на організацію народу для боротьби з ворогом, в часи Другої світової війни.

Готуючи відповідь на друге питання, зосередьте свою увагу на висвітленні

таких проблем: Постанови ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У 1946-1951рр. з питань розвитку української літератури, мистецтва, історичної науки. Каганович і авторитарно-волюнтаристські методи, їх впровадження під виглядом боротьби проти націоналізму і космополітизму.

Суб'єктивістські перекинуття у культурному будівництві республіки, гальмування творчих пошуків діячів культури і науки. Нова хвиля звинувачень і переслідувань відомих представників української літератури і мистецтва – О.Довженка, Б.Лятошинського, С.Маслова, П.Панча, М.Рильського, В.Сосюри, Ю.Яновського, істориків, літераторів, філологів – С.Білоусова, К.Гуслистого, М.Петровського, М.Супруненко, Ф.Ястребова, та ін.

Орієнтація на відображення радянської історії на основі сталінського підручника з історії ВКП(б), відхід науковців від правдивого висвітлення складностей і суперечностей повоєнної історії України.

Рекомендована література

1. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с.
2. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.
3. Новітня історія України (1900-2000): підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжина та інші. – К.: Вища школа, 2000. – 664с.
4. Лекції з історії світової та вітчизняної культури: навч. посібник. Вид.2-ге переробл. і доп./ За ред. проф. А. Яртися та проф. В.Мельника. – Львів: Світ, 2005. – 568 с.
5. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.
6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

Тема № 8

Культурний розвиток України у 1960-х – 1980-х рр.

План семінарського заняття

1. Особливості розвитку культури України у 1960х – 1980х рр.
2. Стан загальної, середньої і вищої освіти. Основні тенденції розвитку науки.
3. Література і театр.
4. Мистецтво.

Методичні рекомендації

Дайте визначення термінів та понять: „хрущовська відлига”,

шестидесятники, дисиденство, духовна свобода.

Розглядаючи основні напрямки культурного будівництва в 1960-х – 1980-х рр., визначте як вплинули рішення XX з'їзду КПРС, хрущовська „відлига” на зміну морального клімату суспільства, на культурне життя.

Підкресліть, як змінилася ситуація з настанням брежнєвського „застою”. Національна політика в Україні. Абсолютизація категорій „радянський народ”, „зближення націй”. Витіснення української мови з усіх сфер життя. М. Сулов. Перекручення історії України, культури українського народу. В. Щербицький. Політика подальшої русифікації.

Репресії 1960-х – 1970-х рр. Українські правозахисники. О. Тихий, Ю. Литвин, В. Стус, П. Григоренко, І. Калинець та інші.

Дайте характеристику стану освіти. Покажіть нові явища в освітянському житті: Школи робітничої і селянської молоді; Закон про зміцнення зв'язку школа з життям і про дальший розвиток системи народної освіти /1968р./; впровадження обов'язкової середньої освіти молоді /1972р./; наукова і педагогічна діяльність В.О. Сухомлинського.

Дайте характеристику розвитку вищої школи.

Зверніть увагу на успіхи й прорахунку в освітній справі.

Визначте особливості й головні тенденції розвитку науки.

Покажіть складнощі й протиріччя літературного життя. Організація нових періодичних літературних видань: журнал „Прапор”, „Радянське літературознавство”, „Всесвіт”. Встановлення республіканських літературних премій ім. М. Островського, П. Тичини, М. Рильського, Лесі Українки, Я. Галана, Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка.

Охарактеризуйте літературну діяльність М. Бажана, О. Гончара, В. Сосюри, П. Панча, Ю. Мушкетика, Г. Тютюнника, Ю. Смолича, П. Загребельного, Б. Олійника, Д. Павличка, І. Драча, Л. Костенко, В. Стуса, Р. Лубківського та ін.

Криза українського театру. Скорочення тематики репертуару, витіснення з української драматургії рідної мови. Складнощі, суперечності у розвитку кіномистецтва, обмеження національної орієнтації кіномитців республіки.

Музичне і образотворче мистецтво.

Рекомендована література

1. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горелов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с
2. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960х – 1980х років. – К., - 1995. – 462с.
3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.
4. Новітня історія України (1900-2000): підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжина та інші. – К.: Вища школа, 2000. – 664с.
5. Попович М.В. Нарис історії культури України/ М.В.Попович. – К.: АртЕк, 1998. – 728 с.

6. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-те вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

Тема № 9

Національно-державне відродження і розвиток культури України в сучасних умовах

План самостійного вивчення матеріалу

1. Україна на шляху незалежності.
2. Успіхи й прорахунки в розвитку системи народної освіти.
3. Розвиток літератури.
4. Пошук шляхів розвитку мистецтва.
5. Взаємозв'язок української і світової культур.

Методичні рекомендації

Користуючись довідковою літературою, дайте визначення термінів: гібридна війна, державна мова, діаспора, консенсус, менталітет, плюралізм, релігійна конфесія, толерантність.

Студенти повинні дати характеристику основним явищам суспільно-політичного життя України 1990х рр. – поч. ХХІст., показати їх вплив на культуру.

Національно-державне відродження, здобуття Україною державної незалежності. Державне будівництво 1991-2017рр., його успіхи й прорахунки, вплив на культурницькі процеси.

Закон про державність української мови, його втілення в життя.

Створення нових культурно-громадських об'єднань, товариств, їх діяльність.

Відродження національної самосвідомості. Пробудження інтересу до культури та історії України, до народних звичаїв та обрядів. Повернення репресованих та безпідставно забутих імен діячів історії та української культури.

Проблеми регулювання відносин між державою і церквою. Культура як фактор співробітництва державних і релігійних установ.

Міжнаціональні відносини і їх вплив на культуру.

Перебудова системи освіти, її недоліки та шляхи виходу з кризового становища.

Розглядаючи основні напрямки розвитку літератури, студентам необхідно показати вклад діячів літератури і мистецтва в процеси національно-державного і культурного відродження українського народу, активну участь поетів і письменників в громадсько-політичному житті України. Зверніть увагу на перебудову організаційної системи і змісту діяльності творчих спілок і об'єднань.

Український театр в умовах експерименту. Проблеми перебудови театрального мистецтва.

Шляхи виходу із кризи українського кіномистецтва. Музика, образотворче мистецтво, архітектура і дизайн.

Розгляньте взаємозв'язки української і світової культур. Покажіть участь України у співробітництві із зарубіжними країнами в галузі культури, в діяльності ЮНЕСКО. Дайте характеристику культурним взаємозв'язкам між Україною і українською діаспорою, співпраці з організаціями українців за кордоном.

Проаналізуйте особливості культурного життя України в умовах гібридної війни з Російською Федерацією. Наведіть приклади активної громадянської позиції діячів української культури спрямованої на захист свободи й незалежності України. Покажіть як це відобразилось на їхній творчості.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України: навч. посіб. / О.Д. Бойко. – 3-тє вид., доповнене. – К.: Академвидав, 2010. – 687с.

2. Греченко В.А. Історія української культури: навч. посіб.: рекомендовано МОН України/ В.А.Греченко, К.В.Кислюк. – К.: Кондор, 2013. – 351с.

3. Держава і цивілізація в історії України: монографія/ М.Є.Горєлов, О.П.Моця, О.О.Рафальський. – К.: Еко – Продакшн, 2009. – 879 с

4. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: підручник: затверджено МОН України/ М.В.Кордон. – 3-тє видання. – Київ.: Центр учбової літератури, 2010. – 575с.

5. Шейко В.М. Історія української культури: навч. посібник: рекомендовано МОН України/ В.М.Шейко, В.Я.Білоцерківський. – 5-тє вид. – К.: Знання, 2013. – 271 с.

6. Історія української культури: підручник /В.А. Качкан, О.Б. Величко, Н.М. Божко, І.Д. Карпова, інш.; за ред.. В.А. Качкана. – 2-е вид., виправ. – К.: Медицина, 2015. – 367с.